

IZVJEŠTAJ O POČETNOJ EVALUACIJI

PROMOVISANJE
ZDRAVIJIH
ŽIVOTNIH STILOVA
MEĐU MLADIMA
U BOSNI I HERCEGOVINI
OSPORAVANJEM RODNIH STEREOTIPA II

Projekat inicijativa mladića II (YMI II)

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

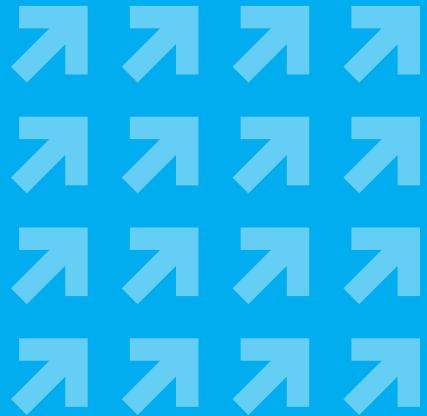

IZVJEŠTAJ O POČETNOJ EVALUACIJI

juli 2018.

*PROMOVISANJE
ZDRAVIJIH
ŽIVOTNIH STILOVA
MEĐU MLADIMA
U BOSNI I HERCEGOVINI
OSPORAVANJEM RODNIH STEREOTIPA II*

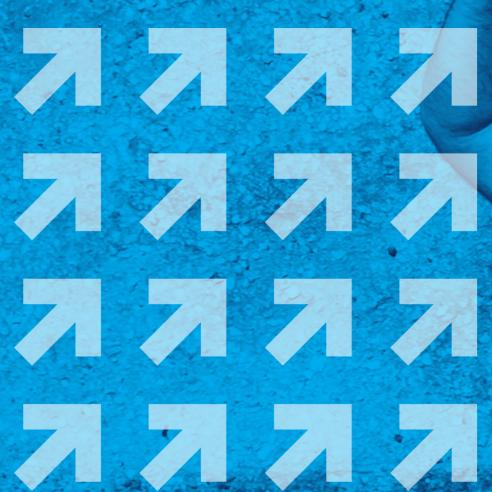
Projekat inicijativa mladića II (YMI II)

Sadržaj

SAŽETAK	7
UVOD	11
Svrha početne evaluacije	13
METODA	15
Učesnici	16
Instrumenti i procedure	17
Ograničenja	18
REZULTATI	21
Rodni odnosi	22
Zdravlje	24
Ponašanje usmjerenog na traženje savjeta i pomoći vezanih za zdravlje,	
alkohol, pušenje i upotrebu supstanci	24
Mentalno zdravlje	25
Seksualno i reproduktivno zdravlje	26
Nasilje	28
Iskustvo sa vršnjačkim nasiljem	29
Rodno zasnovano nasilje i nasilje u vezama	30
Društvene i slobodne aktivnosti	33
ZAVRŠNE RIJEČI	37
Rodni odnosi	38
Zdravlje	38
Iskustvo sa nasiljem	39
Društvene aktivnosti	41
Korelacije između pojava	41
Prioriteti u različitim gradovima	42
Zajedničke karakteristike	42
Specifični prioriteti u različitim gradovima	42
Generalni zaključak	45

SAŽETAK

SAŽETAK

Uvod.

Inicijativa mladića - promovisanje zdravijih životnih stilova među mladima u Bosni i Hercegovini osporavanjem rodnih stereotipa II - projekat Inicijativa mladića II (YMI II) nadovezuje se na sveobuhvatne i programske napore CARE-a u borbi protiv interpersonalnog i rodno zasnovanog nasilja (RZN), kao i za poboljšanje rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini i adresiranje preventivnih pitanja vezanih za ekstremizam i nasilje mlađih. Krajnji cilj projekta je da se poveća razumijevanje zdravih, nenasilnih i rodno ravnopravnih životnih stilova među mladićima i djevojkama u Bosni i Hercegovini.

Početna procjena je sprovedena da doprinese sveobuhvatnom razumijevanju stavova među mladićima i djevojkama u bosanskohercegovačkom društvu prema rodno zasnovanom nasilju, rodnoj ravnopravnosti i zdravim životnim stilovima. Ključna istraživačka pitanja na kojima ova evaluacija počiva su:

- + Kakva su mišljenja mladića i djevojaka u pogledu rodnih uloga i stavova?
- + Kakva je situacija među mladićima i djevojkama u pogledu zdravlja, uključujući i konzumiranje alkohola, pušenje, zloupotrebu supstanci, seksualnost, reproduktivno zdravlje?
- + Kakvo je iskustvo mladića i djevojaka sa doživljenim i počinjenim nasiljem, nasiljem u vezi?
- + Da li postoje neki drugi faktori posredovanja (npr. socijalno-ekonomski status porodice, itd.) koji takođe utiču na stavove i ponašanja mladića i djevojaka?

Metoda.

Kako bi dobili detaljne informacije od mladića i djevojaka na najekonomičniji način, sproveli smo samopotpunjajuće ankete među svim ciljnim grupama na interventnim lokacijama, prije nego što su naši partneri započeli sa intervencijama. Sljedeći broj mlađih je učestvovao u ovom istraživanju: 389 iz Banjaluke, 106 iz Bijeljine, 98 iz Brčkog, 94 iz Gradiške, 122 iz Istočnog Sarajeva, 100 iz Jablanice, 358 iz Mostara, 107 iz Novog Travnika, 264 iz Sarajeva, 108 iz Tuzle i 70 iz Visokog. Ukupno, 1.816 mlađih ljudi je učestvovalo u ovom istraživanju, od čega je 1.005 mladića i 811 djevojaka. Svi ispitanici su bili mladići i djevojke u dobi od 15-17 godina. Većina ih je pohađala prvi ili drugi razred srednje škole. Na početku istraživanja, sakupljač podataka objasnio je anketu, proces pristanka i dobio je pismani pristanak od svakog učenika. Upitnik je bio podijeljen u nekoliko dijelova kako bi se prikupile informacije iz sljedećih oblasti: rodni odnosi, zdravlje, nasilje, seksualno i reproduktivno zdravlje, društveni život itd.

Rezultati.

Stavovi o rodnim ulogama u skoro svim gradovima pokazuju da oko 50% mladića i 20-30% djevojaka, ili čak više, imaju stereotipne stavove o rodnim ulogama muškaraca i žena. To se konkretnije odnosi na stereotipne rodne uloge, dominaciju muškaraca u oblasti seksualnih odnosa, donošenje odluka u porodici, učešće u porodičnim obavezama, odnosi prema homoseksualcima, itd. Homofobija je prisutna u svim gradovima, nešto manje kod djevojaka.

Prevladavaju pozitivna mentalna stanja, ali u većini gradova oko 30% mlađih (naročito djevojaka) doživljava periode nervoze ili anksioznosti. Kod djevojaka se primjećuje više tipova negativnih mentalnih stanja. U takvim situacijama najveća podrška mladima su njihovi prijatelji ili roditelji, naročito majka. Do 35% mlađih puši cigarete, a 5-10% mlađih koristi marihuanu. U pogledu upotrebe alkohola, između 15-45% mladića i 4-27% djevojaka piće alkohol (nekoliko puta mjesečno ili više). Znanje djevojaka i mladića o pitanjima seksualnog i reproduktivnog zdravlja je uglavnom nisko u svim gradovima. U većini slučajeva procenat tačnih odgovora je oko 30-50%.

Značajan procenat mlađih u svim gradovima ima pogrešnu percepciju nasilja. Određene vrste fizičkog i psihičkog nasilja se ne percipiraju kao nasilje. Između 25-45% mladića i 15-37% djevojaka počinilo je verbalno ili psihološko nasilje. Fizičko nasilje je potvrdilo 25-48% mladića i 14-29% djevojaka. Grupno i sajber nasilje je zabilježeno u manjoj mjeri (do 20%). Rezultati ukazuju na trend da su djevojke sve više uključene u nasilje. Generalno, procenti počinjenog nasilja možda nisu visoki, ali treba uzeti u obzir da istraživanje pokriva period od tri mjeseca. Psihološko i fizičko nasilje u vezi varira između 8-38%. Stavovi nekih mladića i djevojaka pokazuju odobravanje rodno zasnovanog nasilja. Pozitivna stvar za sve ove gradove je to da bi oni učestvovali u prevenciji nasilja u svom okruženju, ako bi se ono desilo.

Najveći procenat djevojaka i mladića provodi svoje slobodno vrijeme u druženju sa prijateljima, gledanju televizije, pretraživanju interneta i pomaganju roditeljima. Nešto manji procenat mladića i djevojaka provodi vrijeme u učenju, bavljenju sportom ili u kafićima. Bilo bi važno da se organizuju aktivnosti u svakom gradu koje bi omogućile kvalitetno slobodno vrijeme za mlade. To je vjerovatno jedan od glavnih mehanizama za zdravo vaspitanje i odrastanje mlađih koji bi dalje doprinijeli prevenciji asocijalnog ponašanja mlađih.

→→→
→→→
→→→
→→→

UVOD

UVOD

Inicijativa mladića - promovisanje zdravijih životnih stilova među mladima u Bosni i Hercegovini osporavanjem rodnih stereotipa II ili projekat Inicijativa mladića II (YMI II) nadovezuje se na sveobuhvatne i programske napore CARE-a u borbi protiv interpersonalnog i rodno zasnovanog nasilja (RZN), kao i za poboljšanje rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini i adresiranje preventivnih pitanja vezanih za ekstremizam i nasilje mlađih. Projekat YMI II će se implementirati u Bosni i Hercegovini, a ciljna grupa će mu biti mlađi, naročito mladići koji su podložni nasilju i njihovo anti-socijalno ponašanje jačanjem relevantnih vještina, znanja i stavova koji dovode do poboljšanja ponašanja vezanih za rodno ravnopravne norme i nenasilje.

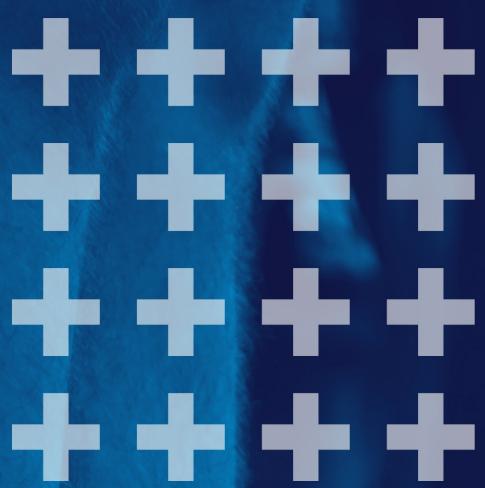
Projekat kojeg CARE Balkans predlaže nastaviće da se nadovezuje na uspjeh prve faze i da doprinosi donošenju pozitivnih promjena u stavovima i ponašanju mlađih ljudi srednjoškolskog uzrasta koji se direktno odnose na zdravlje, nasilje, ekstremizam i rodnu ravnopravnost. To bi se realizovalo bavljenjem ovim pitanjima na više nivoa kroz pet glavnih pravaca intervencije: a) povećanje kapaciteta osoblja omladinskih organizacija da implementiraju naš specijalizovani kurikulum, Program Y i Program Y+ socijalno marginalizovanoj populaciji, mlađima koji ne pohađaju školu i mlađim prestupnicima i Program Y++, prilagođeni Program Y, za učenike viših razreda osnovnih škola; b) povećanje broja kantonalnih i entitetskih ministarstava koja akredituju program i podržavaju njegovo uvođenje u veći broj škola; c) razvijanje novih online alata i promovisanje korištenja tehnologije za razvoj ekonomičnih modela za implementaciju i evaluaciju u ciljanim školama; d) podizanje svijesti i promjenu stavova mlađih prema različitim aspektima zdravlja, nasilja i rodne ravnopravnosti; i e) podržavanje i angažovanje postojećih koalicija nevladinih organizacija (NVO) i građana za zagovaranje sveobuhvatnog obrazovanja o životnim vještinama u školama.

Opšti cilj projekta je da se poveća prihvatanje zdravih, nenasilnih i rodno ravnopravnih stilova života mladića i djevojaka u Bosni i Hercegovini. Ova intervencija ima za cilj da se bavi štetnim stilovima života koji utiču na mladiće i djevojke. Takođe, namjera je da se u ovoj fazi utiče na društvene pokrete i građanske koalicije kako bi se podstakla vlada da aktivno promoviše/adresira pitanje rodne ravnopravnosti, prevenciju rodno zasnovanog nasilja i edukaciju o životnim vještinama i zdravlju u školama. Kroz rad sa lokalnim NVO koje su aktivne na polju promocije rodne ravnopravnosti i razvoja mlađih doprijeće se do većeg procenta mlađih ljudi koji će na taj način naučiti o važnim životnim vještinama i shodno tome primjenjivati rodno ravnopravnije stavove i ponašanja. U saradnji i sinergiji sa drugim sličnim inicijativama koje sprovode vlada i druge lokalne i međunarodne NVO, ovaj projekat će doprinijeti ukupnom smanjenju nasilnih incidenta u školama i zajednici koji uključuju omladinu, kao i povećanju zdravih, nenasilnih i rodno ravnopravnijih stavova i ponašanja koje prijavljuju ciljna populacija mlađih.

Svrha početne evaluacije

Početna evaluacija je sprovedena sa ciljem da doprinese sveobuhvatnom razumijevanju stavova među mladićima i djevojkama (uključujući marginalizovane grupe kao što su Romi i drugi marginalizovani mladi, roditelji, profesori i mladi uopšte) unutar bosanskohercegovačkog društva koji učestvuju u programu, a koji se odnose na rodno zasnovano nasilje, rodnu ravnopravnost i zdrave stilove života, u početnoj fazi projekta, da se naučene lekcije sprovedu u djelo i da se daju preporuke za dalji rad. Početnu evaluaciju smo sproveli sa navedenim ciljnim grupama kako bismo procijenili šta oni osjećaju, kako razmišljaju i koliko znaju o temama kojima se bavimo kroz naš rad, koristeći anketu kao alat u ovom procesu. Ključna istraživačka pitanja u osnovi ove evaluacije su:

- + Kakva su shvatanja mladića i djevojaka o rodnim ulogama i stavovima?
- + Kakva je situacija sa mladićima i djevojkama vezano za zdravlje, uključujući upotrebu alkohola, pušenje, zloupotrebu supstanci, seksualnost i reproduktivno zdravlje?
- + Kakvo je iskustvo mladića i djevojaka sa pretrpljenim i počinjenim nasiljem, i nasiljem u vezi?
- + Postoje li neki drugi posredni faktori koji takođe utiču na stavove i ponašanje mladića i djevojaka?

M
E
TODA

METODA

Da bismo dobili detaljne informacije od mladića i djevojaka na najekonomičniji način, prilikom početnog istraživanja koristili smo upitnik za samopopunjavanje na lokacijama intervencije. Sproveli smo samopopunjavajuću anketu među svim ciljnim grupama na lokacijama intervencije, prije nego što su naši partneri počeli sa intervencijama, kako bi se u kasnijoj fazi moglo napraviti poređenje o onome što se promjenilo. Anketiranje su zajednički sproveli CARE, lokalne partnerske NVO i konsultant. Lokalne partnerske NVO su obezbijedile dozvole za ulazak u škole i prikupljanje upitnika. Vodeću koordinacionu ulogu je imao CARE-ov Projektni menadžer.

Učesnici

Učesnici u istraživanju su bili slični na svim lokacijama (Banja Luka, Bijeljina, Brčko, Gradiška, Istočno Sarajevo, Jablanica, Novi Travnik, Mostar, Sarajevo, Tuzla i Visoko) po pitanju pola, starosti i nekoliko drugih karakteristika. Svi ispitanici su bili mladići i djevojke, uzrasta od 15-17 godina. Većina njih je pohađala prvi ili drugi razred srednje škole. Očekuje se da će velika većina učenika ostati u školi tokom implementacije YMI i evaluacije. Većinu škola pohađaju učenici iz okolne zajednice, koja je u velikoj mjeri homogena u smislu etničkog ili vjerskog identiteta. Sljedeći broj mladih je učestvovalo u ovom istraživanju: 389 iz Banjaluke, 106 iz Bijeljine, 98 iz Brčkog, 94 iz Gradiške, 122 iz Istočnog Sarajeva, 100 iz Jablanice, 358 iz Mostara, 107 iz Novog Travnika, 264 iz Sarajeva, 108 iz Tuzle i 70 iz Visokog. Sveukupno gledano, 1.816 mladih je učestvovalo u ovom istraživanju, od čega 1.005 mladića i 811 djevojaka. Više detalja možete naći u Tabeli 1.

Tabela 1:
Broj anketiranih mladića i djevojaka iz svih gradova

Grad	Mladići	Djevojke	Ukupno po gradu
Banja Luka	251	138	389
Bijeljina	35	71	106
Brčko	87	11	98
Gradiška	67	27	94
Istočno Sarajevo	27	95	122
Jablanica	43	57	100
Mostar	187	171	358
Novi Travnik	74	33	107
Sarajevo	118	146	264
Tuzla	95	13	108
Visoko	21	49	70
Ukupno mladih	1.005	811	1.816

Instrumenti i procedure

Donesena je odluka da se koriste samopopunjavajuće ankete, a ne ankete u kojima se koriste usluge anketara, kako bi se prikupile lične i osjetljive informacije od velikog broja mladića i djevojaka u više škola. U izradi istraživačkog instrumenta, tim je balansirao složene zahtjeve procjene sa potrebom da se upitnik održi kratkim i jednostavnim. Naročito, ovo podrazumijeva da je potrebno osigurati da mladići i djevojke razumiju pitanja i da znaju odgovoriti na njih. Istraživanje je prethodno testirano u svim gradovima i izvršena su odgovarajuća prilagođavanja prije započinjanja početnog istraživanja.

Na početku istraživanja, sakupljač podataka objasnio je anketu, proces pristanka i dobio je pismeni pristanak od svakog učesnika. Svi učesnici istraživanja su dali pristanak za učešće. Iako od učesnika nisu prikupljeni nikakvi lični dokumenti, svakom učesniku je dodijeljen jedinstveni kôd kako bi se povezali odgovori iz početnog i završnog istraživanja.

S obzirom na malu količinu nedostajućih podataka u završenom početnom istraživanju (u prosjeku, na pitanja je odgovorilo 95% anketiranih mladića i djevojaka), upitnik za samopopunjavanje uspješno je zadovoljio potrebe ove studije. Sakupljači podataka su istakli da su, dok su popunjavali anketu, mladići i djevojke bili tihu i da im nije bilo neprijatno da postavljaju pitanja. Nije bilo izvještaja o tome da su mladići i djevojke tretirali ovo istraživanje kao test niti da su prijavljeni značajni problemi sa procedurama sprovođenja istraživanja.

Upitnik je bio podijeljen u nekoliko dijelova kako bi se prikupile informacije za evaluaciju, kao i da se uspostavi osnovno shvatanje situacije od strane ovih mladića i djevojaka. Dijelovi su bili kako slijedi:

- + Osnovne informacije: uključivale su pitanja o porodici, domu, demografiji, socioekonomiji;
- + Rodni odnosi, stavovi o muškarcima i ženama: obuhvaćeno je 17 glavnih stavki iz GEM skale. GEM skala je široko korišteni i testirani instrument koji je pokazao ogromnu pouzdanost u procjeni u kojoj mjeri muškarci i žene "kupuju" ili podržavaju neravnopravne stavove ili ravnopravnije stavove o muško-ženskim odnosima. Ova skala je potvrđena u više od 15 zemalja. Izjave na skali se kreću od izjava o ulogama muškaraca i žena u kući, u odnosima, o prihvatanju nasilja nad ženama i stavova prema homoseksualnosti;
- + Zdravlje: uključena su pitanja o ponašanju prema zdravlju, pušenju, upotrebi alkohola i supstanci; pitanja o znanju o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, stavovima prema kontracepciji, HIV-u i SPI; stanja mentalnog zdravlja mjerena petostepenom standardizovanom skalom MHI 5 (mental health inventory - popis mentalnog zdravlja);
- + Pitanja o doživljenom i počinjenom nasilju, rodno zasnovanom nasilju i nasilju u vezi;
- + Pitanja o društvenim i slobodnim aktivnostima mladića i djevojaka.

Instrumenti za mladiće i djevojke su isti. Plan je ponoviti istraživanje nakon implementacije programa.

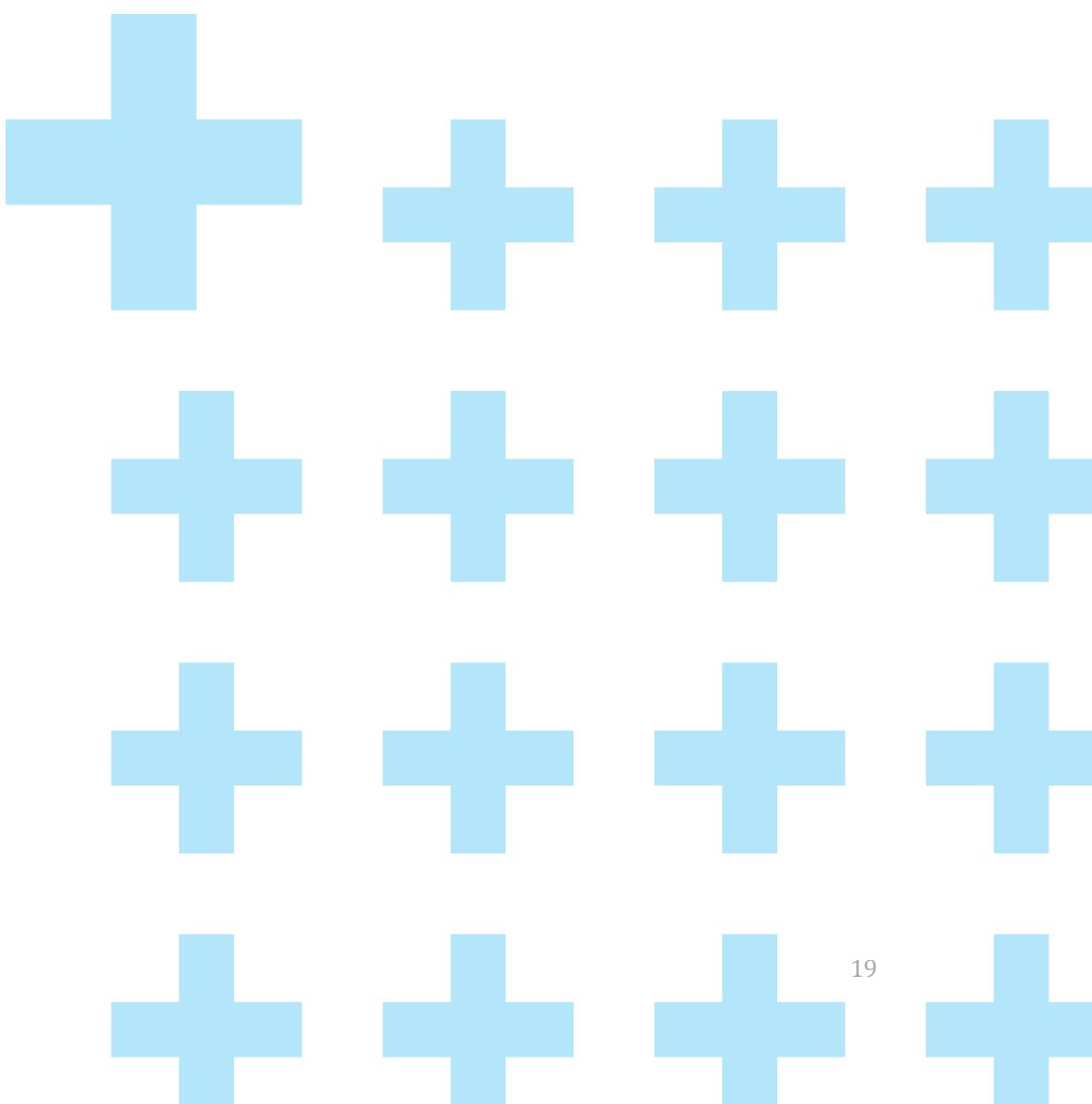
U okviru statističke analize izračunali smo mjere deskriptivne statistike, frekvencije, procente i aritmetičke sredine. Odnos između pojava i promjenljivih mjerena je Pearsonovim koeficijentom korelacijske. Rezultati su izračunati, analizirani i prikazani odvojeno za sve gradove i pojedinačno za mladiće i djevojke.

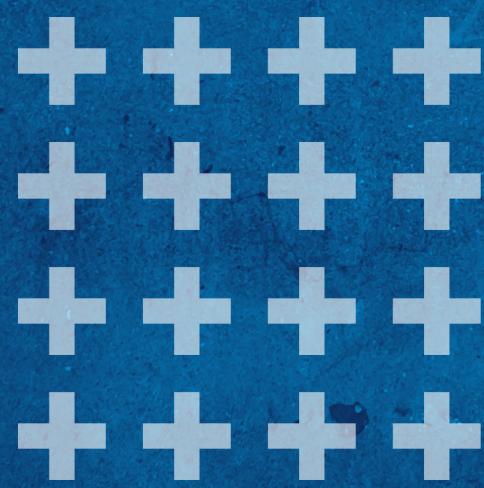
Ograničenja

Korištenje anketa koje učesnici sami popunjavaju može se smatrati prednošću ali i ograničenjem. Omogućavanjem mladićima i djevojkama da sami popunjavaju ankete, oni su možda bili spremniji da podijele osjetljive ili privatne informacije nego što bi bili u intervjuu licem u lice. Međutim, potencijalni problem sa anketama koje učesnici sami popunjavaju jeste to što mladići i djevojke možda ne razumiju pitanja i možda se ne osjećaju slobodno da postave pitanje sakupljaču podataka vezano za pojašnjenje zbog neugodnosti, zabrinutosti zbog privatnosti, itd. Učinjeni su naporci sa ciljem smanjenja ovog ograničenja putem predtestiranja ovog istraživanja sa sličnom grupom mladića i djevojaka kako bi se osiguralo razumijevanje/jednostavnost, kao i samim prisustvom sakupljača podataka za vrijeme sprovođenja ankete.

Jedno od ograničenja istraživanja bilo je postojanje kôdova na upitnicima. Svi upitnici su imali kôdove koji su trebali da omoguće povezivanje upitnika sa početnim i završnim istraživanjem. Sakupljanje podataka je uglavnom dobro prošlo. U nekim odjeljenjima učenici su imali primjedbe da su upitnici sadržavali brojceve/kôdove i izrazili su sumnju u anonimnost upitnika. Sakupljači podataka pokušali su riješiti ovo pitanje objašnjavajući nekoliko puta da je ovo istraživanje zapravo anonimno i da niko neće upariti imena sa kôdovima, niko to neće iskoristiti kako bi rekao njihovim profesorima ili roditeljima, itd.

Jedan od problema je bio i taj što neki učenici nisu znali određene pojmove upotrijebljene u upitniku. Neki nisu znali značenje termina: ovulacija, testosteron, menstrualni ciklus, radikalizam, seksualno zdravlje. Ove probleme riješili su sakupljači podataka koji su objasnili značenje ovih riječi.

REZULTATI

REZULTATI

Prikazaćemo rezultate po tematskim oblastima: rod, zdravlje, nasilje, slobodno vrijeme. Rezultati za mladiće i djevojke prikazani su odvojeno u tabelama, kao i odvojeno za svaki grad. Nismo računali rezultate za djevojke iz Brčkog i Tuzle, jer je mali broj njih učestvovao (13 i 11, respektivno). Ispod tabela, prvo su dati komentari rezultata za mladiće a zatim za djevojke. Pored mjera deskriptivne statistike (procenti i aritmetičke sredine) takođe su prikazane uzajamne korelacije između specifičnih stavova i ponašanja mladića i djevojaka. Nismo napravili detaljniju analizu između gradova, jer učesnici ankete iz različitih gradova pripadaju različitom porodičnom, društvenom i demografskom kontekstu.

Rodni odnosi

Sljedeće tabele predstavljaju rezultate stavova prema rodnim odnosima. Grupisali smo ih u tri kategorije stavova: rodne uloge, rodne norme i stavovi prema osobama homoseksualne orijentacije. Komponente koje se odnose na nasilje i rodno zasnovano nasilje biće predstavljene u poglavlju o nasilju.

Tabela 2:

Rodni stavovi mladića (% - slaže se sa sljedećim izjavama iz GEM skale)

	Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Gradiška	Istočno Sarajevo	Jahotina	Mostar	Novi Travnik	Sarajevo	Tuzla	Visoko
Najvažnija uloga žene je da brine o kući i kuha za svoju porodicu.	69,4	60,0	52,9	46,2	44,4	51,2	48,6	67,1	29,9	55,7	24
Mijenjanje peleha, kupanje i hranjenje djece su odgovornost majke.	61	62,8	60,9	57,6	55,5	51,2	60,2	80,5	39,9	64,2	40
Muškarac bi trebalo da donosi odluke u svojoj kući.	52,0	74,2	59,3	55,2	66,6	59,5	55,7	62,5	37,9	63,1	32
Zajednička je odgovornost muškarca i žene da vode računa o sprečavanju trudnoće.	81,2	58,9	67,5	80,3	70,4	55,0	56,1	53,5	72,8	61,3	70,8
Prihvatljivije je da dječak pobegne sa časa nego djevojčica.	40,7	29,4	34,9	41,8	22,2	28,5	37,3	41,1	19,5	25,3	24
U redu je da muškarci plažu i pokažu svoja osjećanja pred drugima.	69,2	52,9	58,8	56,0	63	64,3	53,7	41,1	64,4	68,1	66,7
Najznačajnije osobine muškarca su fizička snaga i moć.	45,4	42,8	64,7	32,8	50,0	39,0	45,4	63,0	31,6	43,1	24
Mogao bih da imam homoseksualnu osobu za prijatelja.	21,1	5,8	12,8	16,5	22,2	14,6	21,7	11,3	17,2	9,6	32
U redu je udariti ili šutnuti homoseksualnu osobu ako on flertuje sa mnjom.	60,8	71,4	69,5	70,1	48,1	56,3	62,4	58,6	54,7	51,5	32
Stidio bih se da imam sina koji je homoseksualac.	70,6	72,8	69,8	77,6	85,2	72,5	71,2	69,4	75,2	58,1	52

Stavovi o rodnim ulogama pokazuju, u gotovo svim gradovima, da se oko 50% mladića, ili čak više, slaže sa izjavama u upitniku. To podrazumijeva da značajan procenat mladića ima nejednake stavove o rodnim ulogama. Dakle, većina mladića smatra da je uloga majke/žene da kuha, da se brine o kući i djeci, a da muškarac treba da donosi odluke u kući. Ovakav stav dijeli i manji procenat mladića iz Sarajeva. Pozitivno je što većina mladića smatra da i mladići i djevojke treba da preuzmu odgovornost za trudnoću. Kada su u pitanju rodne norme, situacija je nešto bolja. Oko 20-40% mladića izražava rodno nejednake norme.

Homofobija je prilično prisutna kod mladića. Oko 80% mladića, ili čak više, tvrdi da ne bi voljeli da imaju prijatelje koji su homoseksualne orientacije. Oko 52-85% njih bi se stidilo, hipotetički, da imaju sina koji je homoseksualac. Većina mladića (osim u Visokom i Istočnom Sarajevu) slažu se da je u redu udariti ili šutnuti homoseksualnu osobu ako ta osoba flertuje sa njim.

Tabela 3:

Rodni stavovi djevojaka (% - slaže se sa sljedećim izjavama iz GEM skale)

	Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Gradiška	Istočno Sarajevo	Jablanica	Mostar	Novi Travnik	Sarajevo	Tuzla	Visoko
Najvažnija uloga žene je da brine o kući i kuha za svoju porodicu.	50,7	28,6	-	26,9	23,1	33,3	31,3	70,2	21,9	-	27,3
Mijenjanje pelena, kupanje i hranjenje djece su odgovornost majke.	69,4	56,5	-	60,0	39,4	56,1	45,6	75,8	38,4	-	31,1
Muškarac bi trebalo da donosi odluke u svojoj kući.	24,9	12,8	-	22,2	21,3	15,8	21,8	45,4	13,7	-	29,6
Zajednička je odgovornost muškarca i žene da vode računa o sprečavanju trudnoće.	80,3	83,8	-	87,5	69,2	67,4	78,1	46,9	72,7	-	71,1
Prihvatljivije je da dječak pobegne sa časa nego djevojčica.	37,3	1,4	-	14,8	9,5	19,7	17,1	36,4	9,2	-	31,1
U redu je da muškarci plaču i pokažu svoja osjećanja pred drugima.	83,9	85,7	-	77,8	76,3	92,8	81,0	59,4	86,6	-	77,7
Najiznaciјnije osobine muškarca su fizička snaga i moć.	33,6	24,3	-	22,2	25,3	16,7	25,5	48,4	23,5	-	27,3
Mogla bih da imam homoseksualnu osobu za prijatelja.	57,4	50,0	-	62,9	42,4	47,3	58,3	24,3	65,3	-	61,3
U redu je udariti ili šutnuti homoseksualnu osobu ako ona flertuje sa mnom.	22,5	11,5	-	18,5	14,7	11,1	20,9	39,4	10,5	-	17,7
Stidila bih se da imam sina koji je homoseksualac.	47,8	29,7	-	29,6	44,6	39,8	41,7	65,7	45,4	-	34

Kad je riječ o ulozi žene u domaćinstvu, stavovi djevojaka su nešto bolji nego stavovi mladića. U većini gradova, oko 20-30% djevojaka pokazuje rodno neravnopravne stavove. Slična situacija je i kod odnosa prema rodnim normama. Postoje značajne razlike između gradova. Djevojke iz Banja Luke i Novog Travnika imaju najneravnopravnije stavove. Stavovi djevojaka prema homoseksualcima su otvoreniji nego stavovi mladića. Oko 42-65% djevojaka iz svih gradova (osim iz Novog Travnika) navodi da bi prihvatile homoseksualca za prijatelja. Oko 29-65% djevojaka navodi da bi se stidile ako bi njihov sin bio homoseksualac.

Možemo zaključiti da su rodni stavovi učesnika, naročito rodni stavovi mladića, prilično ispunjeni rodnim stereotipima. Nejednakost se uglavnom izražava u domenu homofobije i rodnih uloga uopšte. Nažalost, brojne djevojke su takođe internalizovale rodno-nejednakе odnose.

Zdravlje

U okviru dijela o zdravlju predstavićemo rezultate o upotrebi psihohemikalnih supstanci, seksualnom i reproduktivnom zdravlju i mentalnom zdravlju.

Ponašanje usmjereni na traženje savjeta i pomoći vezanih za zdravlje, alkohol, pušenje i upotreba supstanci

Tabela 4:

Konsumiranje alkohola, pušenje cigareta i marihuane – mladići i djevojke

		Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Građiska	Istočno Sarajevo	Jablanica	Mostar	Novi Travnik	Sarajevo	Tuzla	Visoko
Trenutno puši cigarete	mladići	19,9	23,5	35,6	4,2	7,4	20,9	26,1	22,2	10,0	20,4	16,0
	djevojke	22,6	22,5	-	29,6	15,8	5,3	17,1	3,2	13,2	-	4,5
Konzumira alkohol (nekoliko puta mjesečno ili više)	mladići	37,1	45,7	43,6	24,5	33,3	19,0	17,1	19,7	15,1	24,5	24,0
	djevojke	27,0	28,1	-	29,6	27,3	7,2	7,7	6,1	11,0	-	4,6
Napije se (jednom mjesečno ili više)	mladići	35,2	37,2	40,2	26,2	29,6	18,6	16,7	24,4	15,7	27,6	24,0
	djevojke	27,7	21,1	-	22,2	22,4	5,4	7,7	9,4	9,7	-	6,8
Pušio/pušila marihuanu u posljednja 3 mjeseca	mladići	11,3	5,7	10,3	0,0	3,7	9,8	5,4	0,0	12,8	7,4	20,0
	djevojke	9,5	5,7	-	14,8	7,6	0,0	4,2	0,0	6,8	-	2,2

Iz ove tabele se vidi da u većini slučajeva mladići koriste psihoaktivne supstance više od djevojaka. Postoje značajne razlike između gradova.

Do 35% mlađih puši cigarete. Mladići iz Brčkog i djevojke iz Gradiške najviše puše, dok mladići iz Gradiške i Istočnog Sarajeva te djevojke iz Jablanice i Visokog puše najmanje.

Između 15-45% mladića i 4-27% djevojaka piju alkohol (nekoliko puta mjesečno ili više). Najviši procenti su u gradovima Republike Srpske (npr. u Banjaluci i Bijeljini) i u Brčkom. Slični procenti su kod mladića koji su bili pijani.

Kao što se očekivalo, marihuana se najmanje koristi. U većini gradova 5-10% mlađih je koristilo marihuanu, uglavnom u Visokom (20% mladića). Interesantan je podatak (iz dodatne analize) da značajno veći procenat mladića i djevojaka (15-45%) ima prijatelje koji koriste opijate. Ovo može ukazati na činjenicu da je stvarni procenat mlađih koji puše marihuanu veći, ali oni to ne žele da priznaju u anketi.

Mentalno zdravlje

Tabela 5:

*Mentalno zdravlje mladića i djevojaka tokom proteklih mjesec dana
(veći dio vremena ili svo vrijeme)*

	Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Gradiška	Istočno Sarajevo	Jablanica	Mostar	Novi Travnik	Sarajevo	Tuzla	Visoko	
Koliko vremena, tokom proteklih mjesec dana, si bio/bila vrlo nervozan/nervozna?	mladići	12,8	8,6	15,2	17,9	25,9	23,3	16,5	20,5	26,3	19,0	28,0
	djevojke	30,0	47,9	-	29,6	39,4	21,1	36,2	33,3	48,6	-	49,0
Tokom proteklih mjesec dana, koliko vremena si bio/bila sretna osoba?	mladići	84,0	82,8	80,5	86,6	70,3	69,1	75,4	67,0	80,5	81,0	76,0
	djevojke	69,5	56,4	-	70,4	78,5	77,2	73,1	60,6	67,0	-	73,3

Pitali smo mlade u kojoj mjeri se osjećaju sretno i koliko često su nervozni? U izjavi o mentalnom zdravlju, stanje sreće (67-86% mladića i 56-77% djevojaka) dominira tokom proteklih mjesec dana. Nervoza je bila manje prisutna (8-28% mladića i 21-49% djevojaka). Ova lošija mentalna stanja su bila češća kod djevojaka nego kod mladića.

Takođe smo pitali ispitanike kome se obraćaju kada imaju neke psihičke probleme. Među onima koji traže pomoć, većina je onih koji pomoći traže od svojih prijatelja. Mladići se obraćaju svojim prijateljima i prijateljicama dok se djevojke obično obraćaju svojim prijateljicama. Većina ispitanika je istakla da imaju 3-5 prijatelja kojima mogu da se obrate. Pored prijatelja, oni pomoći traže bilo od oba roditelja ili samo od majke. Samo nekoliko njih je reklo da bi razgovarali samo sa svojim ocem.

Seksualno i reproduktivno zdravlje

Tabela 6:

Indeksi znanja o seksualnom i reproduktivnom zdravlju

		Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Gradiška	Istočno Sarajevo	Ivanjica	Mostar	Novi Travnik	Sarajevo	Tuzla	Visoko
Indeks znanja o reproduktivnom zdravlju	mladići	38,3	44,8	38,4	49,5	42,3	46,6	40,9	25,0	46,3	37,6	45,8
	djevojke	42,0	43,9	-	38,0	48,6	55,3	36,2	25,0	46,5	-	58,5
Indeks znanja o PPI	mladići	32,4	26,0	26,5	39,0	44,0	33,3	32,3	18,1	40,3	24,5	45,8
	djevojke	26,4	37,2	-	34,7	34,7	34,0	34,4	9,3	39,7	-	39,6
Indeks znanja o kontracepciji	mladići	51,9	50,0	46,7	54,6	49,3	47,6	45,8	23,5	47,1	34,0	52,7
	djevojke	50,8	57,2	-	58,3	51,8	40,4	34,6	25,0	45,1	-	51,9

Ova tabela prikazuje rezultate o znanju o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama. Na osnovu odgovora na deset pitanja kreirali smo procenat indeksa znanja o ove tri teme. Dobijeni indeksi predstavljaju prosječne procente tačnih odgovora.

U većini slučajeva indeksi tačnih odgovora variraju između 30-50%. Učesnici su pokazali najviši nivo znanja o kontracepciji a zatim o reproduktivnom zdravlju, a najniži nivo znanja o polno prenosivim infekcijama (PPI). Ne postoje značajne i konzistentne razlike s obzirom na pol ili mjesto stanovanja.

Generalno, možemo zaključiti da je znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju prilično nisko. U većini slučajeva više od polovine ispitanika ne zna odgovore na postavljena pitanja.

Tabela 7:
Kontracepcija u praksi

		Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Gradiška	Istočno Sarajevo	Jablanica	Mostar	Novi Travnik	Sarajevo	Tuzla	Visoko
Još uvijek nisam imao/imala seksualni odnos	mladići	68,7	55,9	55,6	82,0	68,0	84,2	69,7	78,3	70,8	74,5	76,0
	djevojke	91,2	92,2	-	91,7	91,2	96,2	99,4	92,9	95,7	-	95,6
Nismo koristili kontracepciju	mladići	5,3	14,7	11,1	4,9	8,0	2,6	10,1	13,0	8,8	11,7	4,0
	djevojke	3,6	4,7	-	4,2	3,3	3,8	0,6	3,6	3,6	-	2,2
Koristili smo kontracepciju	mladići	25,9	29,4	33,3	3,1	24,0	13,2	20,2	8,7	20,4	13,8	20,0
	djevojke	5,1	3,1	-	4,2	5,5	0,0	0,0	3,6	0,7	-	2,2

U ovoj tabeli možemo vidjeti procenat mladih koji su imali seksualne odnose i da li su koristili zaštitu ili ne. Velika većina mladića (56-84%) i djevojaka (91-99%) navode da nisu imali seksualni odnos. Među onima koji su imali odnos, veći je procenat onih koji su koristili kontracepciju. Uprkos tome, ovi podaci ukazuju na potrebu za edukacijom o upotrebi kontracepcije.

Tabela 8:
Odlazak doktoru (IKAD) na pregled u vezi seksualnog i reproduktivnog zdravlja

		Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Gradiška	Istočno Sarajevo	Jablanica	Mostar	Novi Travnik	Sarajevo	Tuzla	Visoko
Mladići		25,0	12,5	22,4	4,8	24,0	12,5	16,1	11,3	16,4	15,0	25,0
Djevojke		9,0	7,9	-	8,7	19,6	6,1	9,7	10,0	11,1	-	17,7

U ovoj tabeli možemo da vidimo u kojoj su se mjeri mladići i djevojke obratili doktoru kako bi provjerili svoje seksualno i reproduktivno zdravlje. Vidimo da velika većina mladića i djevojaka (75-92%) nikada nije bila na ovakvoj vrsti pregleda. Ovo je pomalo čudno, naročito činjenica da djevojke nikada nisu otišle na pregled kod ginekologa nakon što im je započeo menstrualni ciklus.

Nasilje

Tabela 9:

Stavovi prema nasilju (% onih koji se slažu sa sljedećim izjavama iz GEM skale)

		Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Gradiška	Istočno Sarajevo	Jablanica	Mostar	Novi Travnik	Sarajevo	Tuzla	Visoko
Jedan šamar je vrsta nasilja.	mladići	64,0	22,9	65,1	61,2	70,3	64,3	63,1	60,0	64,4	66,3	68,0
	djevojke	67,7	84,5	-	89,0	68,8	75,4	86,0	60,7	77,2	-	61,4
Prihvatljivo je da roditelji tuku svoju djecu kada se ne ponašaju dobro.	mladići	47,3	68,6	44,2	52,3	44,0	40,5	36,4	40,6	31,4	31,9	16,0
	djevojke	44,2	20,2	-	37,0	38,1	10,6	16,0	33,4	18,0	-	11,3
Verbalne uvrede su vrsta nasilja.	mladići	59,3	48,5	81,4	76,3	57,7	73,8	78,1	52,8	76,3	84,0	88,0
	djevojke	80,0	86,9	-	77,8	78,0	91,0	85,1	56,7	89,6	-	86,7

U ovoj tabeli prikazani su rezultati o stavovima prema različitim vrstama nasilja. U većini gradova, 60-70% mladića smatra da je jedan šamar vrsta nasilja. Isti stav takođe ima 60-90% djevojaka. Samo u Bijeljini, 23% mladića smatra da to nije nasilje. Ovi rezultati (na globalnom nivou) pokazuju da 20-30% mlađih ima pogrešnu percepciju i minimizira ozbiljnost šamaranja kao vrste fizičkog nasilja. Slična situacija je i sa verbalnim uvredama. Oko 48-88% mladića i 56-91% djevojaka smatra da je verbalna uvreda nasilje. Ova pogrešna percepcija je češća kod mladića nego kod djevojaka. Ne postoje značajne razlike između gradova. Dakle, značajan procenat mladića (10-50%) i djevojaka (10-45%) ne doživljava verbalno i psihičko nasilje kao nasilje. Ovo je definitivno problem jer pogrešna percepcija nasilja može rezultirati povećanim nasilničkim ponašanjem i tolerancijom prema istom. Kada se radi sa mladima, svakako je važno upoznati mlade sa različitim vrstama nasilja i posljedicama tog nasilja.

Pored ovih stavova možemo vidjeti da značajan procenat mladića i naročito značajan procenat djevojaka ima toleranciju prema roditeljskom nasilju nad svojom djecom. Imajući ovo u vidu, 16-68% mladića i 10-44% djevojaka smatra da je prihvatljivo da roditelji fizički kažnjavaju svoju djecu. Fizičko kažnjavanje djece od strane roditelja uglavnom odobravaju mladići iz Bijeljine i Gradiške. Ovo je vjerovatno posljedica tradicionalnih i patrijarhalnih normi koje obično podrazumijevaju autokratski stil roditeljstva sa elementima nasilnih 'vaspitnih' mjera.

Iskustvo sa vršnjačkim nasiljem

Tabela 10:

Iskustva sa vršnjačkim nasiljem iz pozicije počinjocu u posljednja 3 mjeseca

Vrste nasilja	Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Gradiška	Istočno Sarajevo	Jablanica	Mostar	Novi Travnik	Sarajevo	Tuzla	Visoko	
Zvao/la sam svoje vršnjake pogrdnim imenima, ismijavao/la ih ili vrijeđao/la.	mladići djevojke	29,7 22,1	41,2 17,4	34,9 -	41,8 22,2	25,9 31,2	39,0 15,8	31,9 22,2	26,6 19,4	45,3 37,7	26,3 -	41,7 27,3
Ošamario/la sam, udario/la ili šutnuo/la svoje vršnjake.	mladići djevojke	25,6 19,7	48,6 16,9	38,4 -	32,8 14,8	42,3 17,4	29,3 14,0	31,4 17,0	29,2 16,1	44,4 21,9	31,6 -	29,2 29,5
Slao/la sam uvredljive poruke svojim vršnjacima putem SMS-a ili putem društvenih mreža.	mladići djevojke	5,7 5,1	5,8 5,7	8,1 -	3,0 7,2	11,1 16,1	12,2 1,8	11,9 2,4	9,2 12,9	3,4 7,5	10,5 -	16,7 11,4
Seksualno sam uzneniravao/la ili dodirivao/la druge osobe protiv njihove volje.	mladići djevojke	4,1 0,7	5,7 1,4	5,8 -	0,0 7,4	3,7 2,2	2,4 0,0	1,1 0,0	13,8 0,0	4,3 0,0	5,3 -	8,3 4,5
Kao član vršnjačke grupe, učestvovalo/la sam u nasilnom činu.	mladići djevojke	9,8 5,8	20,0 2,8	17,4 -	6,0 7,4	12,2 8,6	12,5 1,8	16,1 3,5	20,0 3,2	12,9 5,5	11,6 -	4,2 0,0
Verbalno sam vrijeđao/la ili udario/la nekoga za koga sam mislio/la da je homoseksualac.	mladići djevojke	13,1 2,9	14,3 5,7	11,6 -	11,2 11,1	11,1 7,5	14,6 3,5	22,6 4,1	23,1 16,1	19,7 4,8	9,5 -	12,5 11,4

Tabela pokazuje nivo počinjenih različitih vrsta vršnjačkog nasilja u posljednja tri mjeseca. Između 25-45% mladića i 15-37% djevojaka je učestvovalo u izvršenju verbalnog i psihičkog nasilja. Izvršeno fizičko nasilje je potvrdilo 25-48% mladića i 14-29% djevojaka. Najveći procenat verbalnog i fizičkog nasilja mladića je u Sarajevu i Bijeljini, a djevojaka u Sarajevu i Visokom. Sajber nasilje, izvršeno na društvenim mrežama, je zabilježeno kod 2-16% mladića i djevojaka. Do 5% mladića je potvrdilo seksualno uzneniranje u većini gradova. Ono je veće u Novom Travniku i Visokom. Ova vrsta nasilja nije zabilježena kod djevojaka u većini gradova, osim u Gradišci i Visokom. 4-20% mladića je učestvovalo u grupnom vršnjačkom nasilju. Najviši nivo ovog nasilja je evidentiran u Bijeljini i Novom Travniku. Zanimljivo je da je do 8% djevojaka potvrdilo ovu vrstu nasilja u nekim gradovima (Gradiška, Istočno Sarajevo). Verbalno ili fizičko nasilje prema osobama koje drugi doživljavaju kao homoseksualci je potvrđeno od strane 9-23% mladića i 3-16% djevojaka.

Tabela 11:

Procenat onih koji bi zaustavili tuču ili pozvali pomoć ako bi vidjeli tuču između osobe koju poznaju i nekog drugog?

	Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Gradiška	Istočno Sarajevo	Jablanica	Mostar	Novi Travnik	Sarajevo	Tuzla	Visoko
Mladići	67,2	53,2	60,7	53,7	61,5	77,5	59,5	52,1	56,5	67,0	61,0
Djevojke	85,8	82,6	-	81,4	82,8	92,7	90,8	86,6	86,9	-	86,6

U ovoj tabeli možemo vidjeti kako bi mladi ljudi reagovali ako bi vidjeli tuču između osobe koju poznaju i nekog drugog. Između 53-77% mladića i između 81-92% djevojaka tvrdi da bi pokušali zaustaviti tuču ili da bi pokušali pozvati pomoć. U isto vrijeme, problematično je da bi se otprilike jedna trećina mladića pridružila tuči umjesto da pokušaju da je zaustave. Ovo bi moglo biti jedna od tema za budući rad sa mladićima.

Rodno zasnovano nasilje i nasilje u vezama

Tabela 12:

**Stavovi prema rodno zasnovanom nasilju
(% se slaže sa sljedećim izjavama iz GEM skale)**

	Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Gradiška	Istočno Sarajevo	Jablanica	Mostar	Novi Travnik	Sarajevo	Tuzla	Visoko	
Ako žena vara muškarca, opravdano je da je on udari.	mladići	19,4	23,5	9,2	24,3	7,4	19,1	16,5	25,0	16,2	16,8	4,0
	djevojke	13,0	1,4	-	3,7	3,3	1,8	4,8	21,2	3,5	-	8,9
Žena treba tolerisati nasilje kako bi zadržala svoju porodicu na okupu.	mladići	17,7	20,6	15,1	4,5	11,1	7,3	13,0	22,6	4,2	8,5	8,0
	djevojke	14,6	4,2	-	0,0	5,3	5,3	7,2	21,2	4,9	-	6,6
Kada je žena seksualno uznenimiravana, to je obično zbog načina na koji se oblači.	mladići	41,0	32,3	48,2	50,7	24,0	40,5	53,0	63,4	38,5	41,4	21,0
	djevojke	37,6	30,9	-	18,5	33,0	43,4	32,7	48,4	41,1	-	20,0

Ova tabela predstavlja rezultate o stavu prema rodno zasnovanom nasilju. Možemo vidjeti da stavovi nekih mladića pokazuju određeno odobravanje rodno zasnovanog nasilja. Oko 9-25% mladića odobrava rodno zasnovano nasilje ako žena vara muškarca. Najviši procenti su u Novom Travniku, Gradišći i Bijeljini. Oko 24-63% mladića (najveći procenat u Novom Travniku, Mostaru i Gradišći) smatra da ako je žena seksualno uzinemiravana, to je obično zbog načina na koji se oblači. Oko 4-22% mladića (najveći procenat u Novom Travniku i Bijeljini) smatra da bi žena trebalo da toleriše nasilje kako bi zadržala svoju porodicu na okupu.

Stav djevojaka prema rodno zasnovanom nasilju je negativan, što je bilo očekivano. U većini slučajeva slaganje sa ovim izjavama je ispod 5%. Nešto lošiji rezultati su u Banjaluci i Novom Travniku. Ono što je zabrinjavajuće je činjenica da značajan procenat djevojaka smatra da je način na koji se djevojka oblači uzrok seksualnog nasilja (18-48%).

Tabela 13:
Iskustva sa nasiljem u vezi iz pozicije počinioца

Vrste nasilja u vezama		Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Gradiška	Istočno Sarajevo	Jablanica	Mostar	Novi Travnik	Sarajevo	Tuzla	Visoko
Da li ste ikada ponizili svoju devojku / momka?	mladići	12,8	21,9	12,3	14,8	12,2	10,0	17,0	21,4	18,9	14,1	22,7
	djevojke	9,3	24,6	-	22,7	12,9	10,6	11,8	18,8	20,7	-	28,9
Da li ste ikada udarili svog partnera?	mladići	11,0	18,7	10,1	8,2	14,8	5,0	14,7	27,1	17,9	14,1	22,7
	djevojke	24,8	38,6	-	18,2	13,3	14,6	21,1	31,2	25,2	-	24,3
Da li ste ikada imali seks sa partnerom protiv njene / njegove volje?	mladići	2,3	3,1	0,0	0,0	0,0	2,6	3,5	8,7	0,0	2,2	9,1
	djevojke	0,0	0,0	-	0,0	1,2	0,0	0,7	0,0	0,0	-	0,0

Kada je riječ o nasilju u vezi, ono nije zanemarivo, naročito imajući u vidu činjenicu da većina mlađih u ovom uzrastu nemaju stabilnu vezu. Zanimljivo je da je nasilno ponašanje djevojaka u vezi slično ili čak veće od nasilnog ponašanja mladića. Psihičko nasilje u obliku vrijeđanja ili ponižavanja se kreće između 9% i 29%. To je uglavnom vidljivo u Visokom, Bijeljini, Novom Travniku i Sarajevu. Fizičko nasilje je različito zastupljeno. Ono se kreće između 8% i 22% kod mladića, i 13-38% kod djevojaka. Fizičko nasilje (u vezi) od strane mladića je uočljivije u Novom Travniku i Visokom nego u drugim gradovima. Fizičko nasilje od strane djevojaka je izraženije u Bijeljini, Banjaluci, Sarajevu i Visokom. Seksualno nasilje u vezi nije zastupljeno u tolikoj mjeri.

Zabrinjavajuće je da oko 9% mladića iz Novog Travnika i Visokog potvrđuje ovu vrstu nasilja.

Tabela 14:
Kako ste reagovali na nasilje u intimnoj vezi?

	Banja Luka	Bijeljina	Brčko	Gradiška	Istočno Sarajevo	Jablanica	Mostar	Novi Travnik	Sarajevo	Tuzla	Visoko	
Uspješno sam riješio/ la situaciju braneći se ili izbjegavajći nasilje.	mladići djevojke	21,4 8,1	31,0 8,8	20,3 -	8,6 8,3	19,2 11,8	10,5 4,4	18,5 7,7	41,4 10,0	13,2 8,8	28,9 -	13,6 10,8
Nisam mogao/la zaustaviti nasilje, bio/la sam žrtva.	mladići djevojke	0,8 0,0	6,9 0,0	0,0 -	0,0 0,0	0,0 4,7	0,0 0,0	1,2 0,7	2,9 3,3	1,0 1,8	0,0 -	0,0 0,0
Nisam doživio/la nasilje u vezi, tako da nisam reagovao/la.	mladići djevojke	77,8 91,9	62,1 91,2	79,7 -	91,4 91,7	80,8 83,5	89,5 95,6	80,3 91,6	55,7 86,7	85,8 89,4	71,1 -	86,4 89,2

U ovoj tabeli možemo da vidimo kako su se mladići i djevojke nosili sa nasiljem u vezi, ako su ga doživjeli. Većina njih, 62-95% nije imala taj problem uopšte. Među onima koji su doživjeli nasilje u vezi, većina tvrdi da su uspješno riješili taj problem. S obzirom na ovo, 6,9% mladića iz Bijeljine i 4,7% djevojaka iz Istočnog Sarajeva je istaklo da su bili žrtve nasilja u vezi i da nisu bili u stanju da ga zaustave.

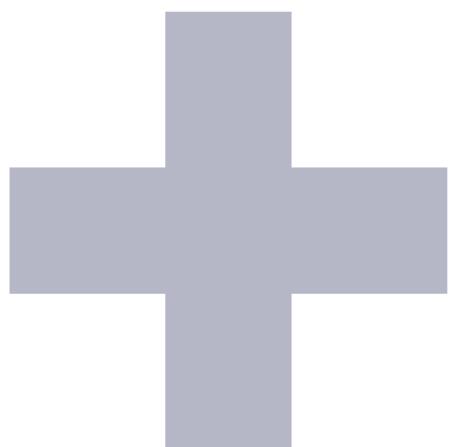
Društvene i slobodne aktivnosti

Tabela 15:
**Provodenje slobodnog vremena na sedmičnoj osnovi
(nekoliko puta sedmično ili više)**

Vrste aktivnosti		Banja Luka	Bijeljina	Biće	Građiska	Istočno Sarajevo	Jablanica	Mostar	Novi Travnik	Sarajevo	Tuzla	Visoko
Druženje sa prijateljima	mladići	92,0	100,0	87,2	94,0	85,2	90,2	91,8	94,1	91,4	96,8	86,9
	djevojke	88,2	89,6	-	96,3	93,4	91,3	93,0	100,0	86,0	-	88,3
Kulturne aktivnosti (koncerti, pozorište i sl.)	mladići	12,5	18,8	18,0	6,0	18,5	9,8	14,2	36,1	8,6	15,8	4,3
	djevojke	8,3	11,3	-	11,1	29,7	9,0	19,2	23,0	3,5	-	16,3
Gledanje TV-a	mladići	89,0	84,8	71,7	83,6	89,0	85,4	83,8	89,6	76,8	84,2	91,3
	djevojke	95,0	84,5	-	74,0	89,0	93,0	88,1	96,6	82,1	-	86,0
Internet	mladići	98,4	100,0	97,6	98,5	96,3	100,0	96,2	91,1	98,0	100,0	91,3
	djevojke	99,2	97,2	-	96,3	99,0	100,0	100,0	96,7	100,0	-	95,3
Pomaganje roditeljima	mladići	87,4	87,9	88,3	92,5	88,4	95,0	89,1	95,0	89,6	92,7	86,9
	djevojke	94,0	93,0	-	96,1	93,3	96,5	92,0	96,0	93,8	-	90,7
U kafiću ili klubu	mladići	50,4	66,6	58,3	50,0	67,0	46,3	55,9	69,3	64,7	50,0	82,6
	djevojke	38,3	39,1	-	70,4	62,7	42,9	53,0	48,1	49,3	-	72,1
Učenje ili čitanje	mladići	56,3	50,8	42,2	55,4	69,2	67,5	54,1	47,4	59,5	57,0	69,5
	djevojke	78,3	71,0	-	81,5	85,2	92,8	71,0	83,4	77,8	-	72,5
Hodanje po gradu bez nekog posebnog cilja	mladići	23,2	19,4	27,8	13,5	44,0	17,1	20,8	34,5	27,0	33,0	31,8
	djevojke	14,7	19,1	-	22,2	31,0	20,4	18,8	29,2	24,1	-	35,9
Sport ili rekreacija	mladići	70,2	87,1	77,9	87,7	84,0	76,9	68,0	74,2	82,3	63,1	60,8
	djevojke	42,9	57,4	-	81,4	45,0	53,6	50,9	45,8	51,5	-	48,7
Rad ili volontiranje u omladinskoj grupi ili nekom drugom udruženju.	mladići	3,6	9,1	8,4	7,5	19,2	17,1	11,5	15,3	6,9	15,0	0,0
	djevojke	3,0	1,5	-	3,7	11,0	3,8	8,3	16,0	5,6	-	17,1
Učestvovanje u radu političke partije	mladići	2,9	6,5	2,4	1,5	3,8	2,4	4,9	8,3	3,5	4,2	0,0
	djevojke	0,8	0,0	-	7,4	2,2	1,8	1,2	8,8	0,7	-	2,4
U kladiionici	mladići	15,9	25,0	21,4	9,0	30,7	9,7	16,9	24,2	13,8	12,7	4,3
	djevojke	1,4	0,0	-	3,7	4,4	0,0	1,8	8,0	0,0	-	2,4

U ovoj tabeli možemo da vidimo kako mladići i djevojke provode svoje slobodno vrijeme na sedmičnoj osnovi. Možemo da primijetimo da kod većine aktivnosti ne postoje velike razlike između gradova. Najveći procenat djevojaka i mladića (od 74-100%) provodi svoje slobodno vrijeme družeći se sa prijateljima, gledajući televiziju, pretražujući internet i pomažući roditeljima. Nešto manji procenat mladića i djevojaka (38-82%) provodi vrijeme učeći, baveći se sportom ili u kafiću. Između 3-29% mlađih su uključeni u kulturne aktivnosti. Mladi ljudi provode najmanje vremena u volonterskom radu ili u radu političkih partija. Mladići su više uključeni u sportske aktivnosti, provode više vremena u kladiionicama i kafićima ili hodaju po gradu bez nekog posebnog cilja. Djevojke provode više vremena učeći za školu.

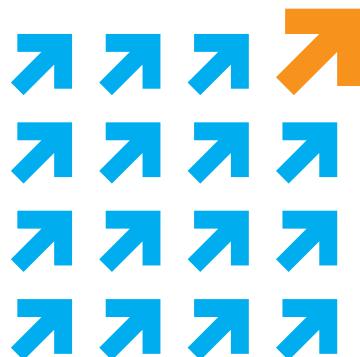
Možemo zaključiti da mlađi provode vrijeme na različite načine. Neke od tih aktivnosti su kreativne, dok neke nemaju svrhu ili cilj. Bilo bi bolje kada neke nekreativne aktivnosti ne bi bile toliko zastupljene. Ono što zabrinjava je činjenica da značajan procenat ispitanika iz svih gradova provodi vrijeme u kafićima i kladiionicama, ili hoda po gradu bez nekog posebnog cilja.

ZAVRŠNA RIJEČ

ZAVRŠNE RIJEČI

Rodni odnosi

Stavovi o rodnim ulogama u gotovo svim gradovima pokazuju da oko 50% mladića, ili čak i više, ima stereotipne stavove o rodnim ulogama muškaraca i žena. Stoga, većina mladića smatra da je uloga majke/žene povezana sa djecom i poslovima u kući. Pozitivna stvar je da većina mladića smatra da mladići i djevojke treba da preuzmu odgovornost za trudnoću. Kada su u pitanju rodne norme, situacija je nešto bolja. Oko 20-40% mladića izražava rodno neravnopravne normama. Homofobija je prilično prisutna u našim društвima. Oko 80% mladića, ili čak i više, navodi da oni ne bi voljeli da imaju prijatelje koji su homoseksualci. Stavovi djevojaka su otvoreniji. Oko 42-65% djevojaka iz svih gradova (osim iz Novog Travnika) navodi da bi prihvatali homoseksualnu osobu za prijatelja.

Uprkos činjenici da su žene najveće žrtve rodne nejednakosti u društvu, značajan procenat djevojaka ima rodno neravnopravne stavove. U većini gradova, oko 20-30% djevojaka pokazuje rodno neravnopravne stavove. Slična situacija je sa odnosima prema rodnim normama. Ovo je vjerovatno posljedica psihološke internalizacije stereotipa. Osobe koje su izložene određenom etiketiranju duži vremenski period počinju da internalizuju te etikete, što znači da imaju predrasude prema samima sebi. Društva i muškarci često 'guraju' žene prema nejednakim ulogama, ali onda one (žene) takođe doprinose ostanku u tim ulogama.

Za budućnost je jako važno da se radi sa mladim ljudima u nastojanju da se ponište tradicionalni rodni stereotipi koji često otvaraju vrata porodičnom nasilju ili nasilju u intimnim vezama. Društvene norme i očekivanja stvaraju društveni pritisak, gdje na kraju mladići, željni da dokažu svoju muškost, snagu i moć u javnosti, često pribjegavaju potpuno absurdnom ili rizičnom ponašanju. Ako bi im se ovakva uslovljena reakcija objasnila na nekim radionicama, veoma je moguće da bi zbog potrebe za nezavisnošću i autentičnošću oni počeli praktikovati zdravije životne stilove.

Zdravlje

Upotreba psihoaktivnih supstanci je nešto manje izražena nego u prethodnim istraživanjima. U većini gradova mladići su koristili psihoaktivne supstance više od djevojaka. Do 35% mladih puši cigarete. Kao što se očekivalo, marihuana se manje koristi. U većini gradova 5-10% mladih je koristilo marihuanu. Ono što je simptomatično je da 15-45% ispitanika ima prijatelje koji koriste lake droge. Ovi podaci pokazuju tendenciju da je procenat mladih koji koriste marihuanu veći, ali oni ne žele to da priznaju zbog nekih mogućih negativnih posljedica.

Što se tiče upotrebe alkohola, između 15-45% mladića i 4-27% djevojaka piju alkohol (nekoliko puta mjesечно ili više). Slični procenti su kod mladića koji su doživjeli pijanstvo. Najviši procenti su u gradovima u Republici Srpskoj. Te razlike mogu biti povezane sa društvenim statusom porodica, različitim vršnjačkim normama u različitim školama, obrazovanjem i vjerskom pripadnošću. U gradovima u Republici Srpskoj stanovništvo su uglavnom pravoslavci. Vjerske razlike mogu imati uticaj na upotrebu alkohola jer se u hrišćanstvu upotreba alkohola tretira drugačije (liberalnije) nego u islamu.

U izjavama o mentalnom zdravlju tokom proteklih mjesec dana dominira stanje sreće (kod 67-86% mladića i 56-77% djevojaka). Oko 8-28% mladića i 21-49% djevojaka ima mračne periode nervoze. Mladići i djevojke obično dobijaju podršku od svojih prijatelja, majke ili bliže rodbine. U prosjeku, oni imaju tri do pet prijatelja kojima mogu da se obrate kada se osjećaju loše. Čini se da bi očevi mogli i trebalo da učestvuju više u emocionalnoj podršci svojoj djeci. Ovaj rezultat je u skladu sa prethodno identifikovanim problemom tradicionalnih rodnih normi i uloga. Rezultati takođe doprinose programima i kampanjama koje podstiču aktivnije očinstvo. Generalno, možemo da zaključimo da preovladavaju pozitivna mentalna stanja. To je i logično, jer u ovom periodu, odnosno u ranoj adolescenciji, mladi su uglavnom ispunjeni optimizmom i zadovoljstvom. Može se očekivati da će se u godinama koje dolaze oni suočavati sa nekim ozbiljnijim izazovima koji tada mogu ugroziti njihovo mentalno zdravlje.

Znanje mladića i djevojaka o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, polno prenosivim infekcijama i kontracepcijom je na veoma niskom nivou. U većini slučajeva procenat tačnih odgovora u prosjeku je oko 30-50%. Ne postoje značajne i konzistentne razlike s obzirom na rod ili mjesto stanovanja. Ogorčna većina mladića i djevojaka navodi da nisu imali seksualni odnos. Među onima koji su imali odnos, veći je procenat onih koji su koristili kontracepciju. Možemo da vidimo da se većina mladića i djevojaka (75-92%) nikad nije obratila doktoru da bi provjerili svoje seksualno i reproduktivno zdravlje. Rezultati istraživanja pokazuju da mladi nisu dobro informisani o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, stoga je veoma važno i dobro da budući program predviđa aktivniji rad na temu seksualnog i reproduktivnog zdravlja.

Iskustvo sa nasiljem

Značajan procenat mladića i djevojaka (10% -50%) imali su pogrešnu predstavu o nasilju. Ovaj podatak treba uzeti u obzir kada se radi sa mladima jer pogrešna predstava o nasilju kasnije može dovesti do povećanja nasilja ili tolerancije nasilja. Obrazovni programi treba da upoznaju mlađe sa različitim vrstama nasilja, uključujući i psihičko nasilje. Oko 10-68% mladića i djevojaka smatra da je prihvatljivo da roditelji fizički kažnjavaju svoju djecu. Ovo je vjerojatno posljedica tradicionalnih i patrijarhalnih normi koje obično podrazumijevaju autokratski stil roditeljstva sa elementima nasilnih 'vaspitnih' mjera. Obrazovne aktivnosti sa mladima treba da budu osmišljene tako da podignu nivo svijesti mlađih da fizičko kažnjavanje djece nije optimalan način vaspitanja.

Između 25-45% mladića i 15-37% djevojaka je počinilo verbalno ili psihičko nasilje. Fizičko nasilje je potvrdilo 25-48% mladića i 14-29% djevojaka. Grupno i sajber nasilje je zabilježeno u manjoj mjeri (do 20%). Generalno, procenti počinjenog nasilja možda nisu visoki, ali treba uzeti u obzir da ovo istraživanje obuhvata period od tri mjeseca. Naročito zabrinjava psihičko nasilje u Bijeljini, Gradišci, Jablanici, Sarajevu i Visokom; fizičko nasilje od strane mladića u Bijeljini, Istočnom Sarajevu i Sarajevu; fizičko nasilje od strane djevojaka u Visokom; seksualno nasilje od strane mladića u Sarajevu i Visokom; grupno nasilje od strane mladića u Bijeljini, Brčkom i Novom Travniku; grupno nasilje od strane djevojaka u Gradišci i Istočnom Sarajevu; nasilje prema osobama koje drugi doživljavaju kao homoseksualce u Mostaru, Novom Travniku i Sarajevu. Interesantan je nivo nasilja, naročito fizičkog nasilja, počinjenog od strane djevojaka. U nekim ranijim istraživanjima nivo nasilja počinjenog od strane djevojaka je bio mnogo niži (istraživanja CARE-a iz 2012, 2014, 2015. i 2017. godine). Za razliku od prethodnih rezultata istraživanja (istraživanja CARE-a iz 2012, 2014, 2015. i 2017. godine) čini se da je fizičko nasilje veće i prisutnije kod djevojaka. Ove podatke potkrepljuju podaci o nasilju u vezama. Psihičko nasilje u vezi, koje su počinile djevojke, u obliku uvreda, ponižavanja i ograničavanja kontakata se kreće između 9-29%. Fizičko nasilje je različito zastupljeno. Kod djevojaka ono se kreće između 13-38%, a kod mladića između 8-27%. Nivo nasilja u vezama nije zanemariv, naročito imajući u vidu činjenicu da većina mladih ovog uzrasta nema stabilne veze. Među onima koji su doživjeli nasilje u vezi, većina tvrdi da su uspješno riješili taj problem. Kroz rad sa mladima bilo bi neophodno provjeriti nivo izloženosti nasilju u stabilnijim vezama. U svakom slučaju, kroz edukativne aktivnosti veću pažnju treba posvetiti nasilnom ponašanju djevojaka nego što je to bio slučaj ranije.

Takođe treba napomenuti da stavovi nekih mladića pokazuju odobravanje rodno zasnovanog nasilja. Na primjer, u nekim gradovima (npr. Banja Luka, Bijeljina, Gradiška, Novi Travnik) oko 20% mladića odobrava nasilje nad ženom ako je žena prevarila muškarca. Stavovi djevojaka prema nasilju nad ženama su negativniji, što je i logično. U većini slučajeva, slaganje sa izjavama je ispod 10% (osim u Novom Travniku i Banjaluci). Ono što je interesantno je činjenica da značajan procenat mladića (21-63%) i djevojaka (18-43%) smatra da je način na koji se djevojke oblače uzrok za seksualno nasilje. Značajan broj djevojaka smatra da su žene krive za seksualno uzneniranje.

Pozitivna stvar je to što većina djevojaka (81-91%) i mladića (52-77%) tvrdi da bi pokušali da zaustave nasilje u slučaju da dođe do njega. Problem je u tome što bi se otprilike jedna trećina mladića uključila u tuču umjesto da pokušaju da je zaustave. Problem posmatrača tokom nasilja među njihovim vršnjacima treba uzeti ozbiljno. Sa pojavom pametnih telefona, trend tzv. "neutralnog ponašanja" se povećao. Umjesto zaustavljanja nasilja, mlađi najčešće gledaju, ne uključuju se u sukob, ili ga snimaju svojim mobilnim telefonima. U okviru budućih preventivnih programa takođe je potrebno posvetiti pažnju ovoj pojavi.

Društvene aktivnosti

Možemo primijetiti da u većini aktivnosti nema većih razlika između gradova. Najveći procenat djevojaka i mladića provode svoje slobodno vrijeme družeći se sa prijateljima, gledajući televiziju, pretražujući internet i pomažući roditeljima. Nešto manji procenat mladića i djevojaka provodi vrijeme učeći, baveći se sportom ili u kafiću. Mladi provode najmanje vremena u volonterskom radu ili u radu političkih partija. Mladići su više uključeni u sportske aktivnosti, provode više vremena u kladionicama i kafićima ili hodaju po gradu bez nekog posebnog cilja. Djevojke provode više vremena učeći.

Dakle, možemo zaključiti da su neke od aktivnosti korisne i kreativne (npr. sport, učenje, pomaganje roditeljima, itd), dok bi neke druge, kao što je druženje u kafićima, mogле biti manje zastupljene. Bilo bi važno da se u svakom gradu obezbijede aktivnosti koje bi omogućile da mladi ljudi kvalitetno provode slobodno vrijeme. To je vjerovatno jedan od glavnih mehanizama za zdravo vaspitanje i odrastanje mlađih koji bi mogao dodatno da doprinese prevenciji asocijalnih ponašanja mlađih.

Korelacije između pojava

Testirali smo da li postoji statistička korelacija između određenih pojava, tj. da li su njihova manja ili veća zastupljenost međusobno u korelaciji. Utvrdili smo da u svim gradovima postoji korelacija između nekoliko karakteristika. Mladi koji više naginju ka vršnjačkom nasilju često počine više nasilja u vezama. Nasilje nad ženama u svim gradovima je u značajnoj korelacijskoj sa nasiljem uopšte, izloženosti nasilju u prošlosti i konzumiranju alkohola. Ti mlađi takođe više koriste alkohol, cigarete ili marihuanu, imaju slabije ocjene u školi i imaju neravnopravnije rodne stavove. Takođe, ti mlađi ljudi su bili više izloženi nasilju u prošlosti i imaju lošije mentalno zdravlje. Čini se da je to začarani krug, gdje različite lične frustracije i problemi mlađih uzrokuju druga asocijalna ponašanja. Bilo bi korisno dalje istražiti probleme koji dovode mlađe ljude do frustracije i ličnog nezadovoljstva.

Određene razlike između mladića i djevojaka su utvrđene. Djevojke imaju ravnopravnije rodne stavove, ali one takođe imaju lošije mentalno zdravlje. Mladići više koriste psihohemikalne supstance nego djevojke. Učešće u nasilju je uglavnom veće kod mladića, ali ta razlika nije velika kao što je to bio slučaj u nekim ranijim istraživanjima.

Prioriteti u različitim gradovima

Ako uporedimo gradove, možemo da vidimo da je slika malo šarena i da ne možemo generalizovati da mladi iz određenog grada žive bolje ili lošije. Neke karakteristike su zajedničke za sve gradove.

Zajedničke karakteristike

Stavovi i ponašanja u području rodnih normi su identifikovani kao problem u svim gradovima. To se konkretnije odnosi na stereotipne rodne uloge, dominaciju muškarca u oblasti seksualnih odnosa, donošenje odluka u porodici, učestvovanje u porodičnim obavezama, odnose prema homoseksualcima, itd. Homofobija je prisutna u svim gradovima, nešto manje kod djevojaka.

U većini gradova oko 30% mladih (naročito djevojaka) se suočava sa periodima nervoze ili anksioznosti. Više vrsta negativnih mentalnih stanja je zabilježeno kod djevojaka. U takvim situacijama, najveća podrška mladima su njihovi prijatelji (obično 3-5 prijatelja) ili roditelji, naročito majka. Otac nije adekvatna podrška svojoj djeci kao što bi trebalo da bude. Pozitivna stvar za sve ove gradove je da bi mladi učestvovali u sprečavanju nasilja u svom okruženju, ako bi do njega došlo.

Znanje djevojaka i mladića o temama seksualnog i reproduktivnog zdravlja je generalno nisko u svim gradovima.

Značajan procenat mladih u svim gradovima ima pogrešnu predstavu o nasilju. Određene vrste fizičkog i psihičkog nasilja ne doživljavaju kao nasilje.

Specifični prioriteti u različitim gradovima

Banja Luka

Mladići: rojni stavovi; homofobija; pušenje cigareta; pušenje marihuane; pijenje alkohola (najveći procenat); znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; pogrešna percepција nasilja; psihičko i fizičko nasilje.

Djevojke: rojni stavovi; homofobija; pušenje cigareta; pušenje marihuane; pijenje alkohola; znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; pogrešna percepција nasilja; psihičko i fizičko nasilje; nasilje u vezi.

Bijeljina

Mladići: rodni stavovi; homofobija; pušenje cigareta; pušenje marihuane; pijenje alkohola; znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; pogrešna percepcija nasilja; psihičko i fizičko nasilje; grupno nasilje; nasilje u vezi.

Djevojke: rodni stavovi; homofobija; pušenje cigareta; pušenje marihuane; pijenje alkohola; mentalno zdravlje; znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; psihičko i fizičko nasilje; nasilje u vezi.

Brčko

Mladići: rodni stavovi; homofobija; pušenje cigareta; pušenje marihuane; pijenje alkohola; znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; pogrešna percepcija nasilja; psihičko i fizičko nasilje; grupno nasilje.

Gradiška

Mladići: rodni stavovi; homofobija; pijenje alkohola; znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; pogrešna percepcija nasilja; psihičko i fizičko nasilje.

Djevojke: rodni stavovi; homofobija; pušenje cigareta; pušenje marihuane; pijenje alkohola; znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; psihičko i fizičko nasilje; seksualno nasilje; nasilje u vezi.

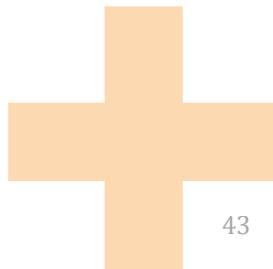
Istočno Sarajevo

Mladići: rodni stavovi; homofobija; pijenje alkohola; znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; pogrešna percepcija nasilja; psihičko i fizičko nasilje.

Djevojke: rodni stavovi; homofobija; pušenje cigareta; pušenje marihuane; pijenje alkohola; mentalno zdravlje; znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; pogrešna percepcija nasilja; psihičko i fizičko nasilje; sajber nasilje.

Jablanica

Mladići: rodni stavovi; homofobija; pušenje cigareta; pušenje marihuane; znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; pogrešna percepcija nasilja; psihičko i fizičko nasilje.

Djevojke: rodni stavovi; homofobija; znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; psihičko i fizičko nasilje.

Mostar

Mladići: rodni stavovi; homofobija; pušenje cigareta; pušenje marihuane; znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; pogrešna percepcija nasilja; psihičko i fizičko nasilje; grupno nasilje; nasilje prema homoseksualcima.

Djevojke: rodni stavovi; homofobija; pušenje cigareta; mentalno zdravlje; znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; psihičko i fizičko nasilje; nasilje u vezi.

Novi Travnik

Mladići: rodni stavovi; homofobija; pušenje cigareta; znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; pogrešna percepcija nasilja; psihičko i fizičko nasilje; grupno nasilje; nasilje prema homoseksualcima; seksualno nasilje; nasilje u vezi.

Djevojke: rodni stavovi; homofobija; znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; pogrešna percepcija nasilja; psihičko i fizičko nasilje; nasilje u vezi.

Sarajevo

Mladići: rodni stavovi; homofobija; pušenje marihuane; znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; pogrešna percepcija nasilja; psihičko i fizičko nasilje; nasilje prema homoseksualcima; nasilje u vezi.

Djevojke: rodni stavovi; homofobija; pušenje marihuane; mentalno zdravlje; znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; psihičko i fizičko nasilje; nasilje u vezi.

Tuzla

Mladići: rodni stavovi; homofobija; pušenje cigareta; pijenje alkohola; znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; pogrešna percepcija nasilja; psihičko i fizičko nasilje.

Visoko

Mladići: rodni stavovi; homofobija; pušenje marihuane (najveći procenat); pijenje alkohola; znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; pogrešna percepcija nasilja; psihičko i fizičko nasilje; sajber nasilje; seksualno nasilje; nasilje u vezi.

Djevojke: rodni stavovi; homofobija; mentalno zdravlje; znanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, kontracepciji i polno prenosivim infekcijama; pogrešna percepcija nasilja; psihičko i fizičko nasilje; nasilje u vezi.

Generalni zaključak

U ovom istraživanju dobijen je značajan broj zanimljivih i korisnih podataka. Podaci iz različitih oblasti istraživanja pokazuju da su jedan od glavnih problema u životu jednog mladića tradicionalne norme koje usmjeravaju stereotipne društvene norme. Stereotipne uloge se dalje manifestuju kroz neravnopravne rodne stavove, nasilno ponašanje i ponašanja koja predstavljaju rizik za zdravlje i uključuju upotrebu alkohola ili nekih narkotika. Zbog toga bi bilo dobro da se u budućnosti radi u nekoliko prioritetnih oblasti. Važno je raditi na smanjivanju ovih pojava, naročito jer to dovodi do drugih problema, poput nasilja. Jedan od prioriteta je rad na sprečavanju nasilja počinjenog od strane mladića i djevojaka. Mladi su uglavnom prilično neinformisani o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, tako da ti podaci mogu biti polazna tačka i mjera za rješavanje ukupnog problema koji je identifikovan u ovom istraživanju.

Neosporno je da neki preventivni programi koji se bave ovim pitanjima mogu donijeti određene pozitivne rezultate. Ipak, pored ovih konkretnih programa šira društvena zajednica trebalo bi da obezbijedi ambijent u kojem bi mlađi ljudi mogli, bez uz nemiravanja i uz minimalne troškove, da kreativno ispune svoje slobodno vrijeme i razviju pro-društvene vrijednosti. Dostupne kreativne alternative kao što su sport, umjetnost ili kultura, definitivno su bolji način za razvoj mlađih od nekih usmjerenih metoda koje mlađi ljudi ili ne razumiju ili jednostavno ne žele da usvoje. Smatramo da program kojeg implementira CARE Balkan predstavlja pozitivan model kako raditi sa mlađima na spontan, kreativan i nenametljiv način.

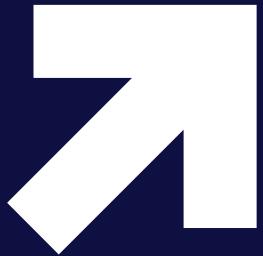
*IZVJEŠTAJ O POČETNOJ EVALUACIJI
juli 2018.*

*PROMOVISANJE
ZDRAVIJIH
ŽIVOTNIH STILOVA
MEĐU MLADIMA
U BOSNI I HERCEGOVINI
OSPORAVANJEM RODNIH STEREOTIPA II*

Projekat inicijativa mladića II (YMI II)

*Dizajn i prelom teksta:
Branislav Slijepčević*

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

